

HÖGSKOLAN
DALARNA

Uppsats Historia II

Om tjänsteman var kvinna

**En undersökning om könsbundna mönster i Logen 66
Västerås under perioden 1933–1963**

Författare: Amanda Holmberg
Handledare: Lars Båtefalk
Termin: Ht-17
Ämne: Historia II
Poäng: 7,5 hp

Högskolan Dalarna
791 88 Falun
Sweden
Tel 023-77 80 00

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.1. Syfte och frågeställningar	3
1.2. Källmaterial och metod.....	4
1.3. Tidigare forskning	6
2. Bakgrund	9
2.1. Kvinnan i samhället	9
2.2. Nykterhetsrörelsen	10
2.2.1. IOGT	11
2.2.1.1. <i>Tjänstemannauppdrag</i>	12
3. Undersökning	14
3.1. Hur såg medlemsfördelningen mellan män och kvinnor ut under perioden?	14
3.2. Hur fördelades tjänstemannauppdragen mellan män och kvinnor? Fick de olika typer av befattningar?	15
3.3. Vilka andra typer av uppdrag tilldelades männen respektive kvinnorna i logen?	21
3.3.1. Revisorer	21
3.3.2. Kommittéer	22
3.3.3. Ombud	23
4. Diskussion	26
5. Sammanfattning.....	30
Käll- och litteraturförteckning	32

1. Inledning

Nykterhetsrörelsen var en av de stora folkrörelser som började verka i Sverige under 1800-talet. De ville sätta stopp för det vidspridda supandet i samhället och de problem som det ledde till. Samtidigt skapades en stor gemenskap kring föreningarna. Folkrörelserna har också ansetts som viktiga för demokratiseringsprocessen. De gav människorna en chans att utöva demokrati inom den egna organisationen.

Godtemplarrörelsen kom till Sverige via USA under 1800-talets andra hälft som en del av den nya nykterhetsrörelsen. Organisatoriskt skiljde den sig något från de äldre nykterhetsrörelserna. En viktig aspekt av organisationen var – den något nya – tanken om att alla människor skulle få delta. Det skulle inte spela någon roll vilket kön man tillhörde, vilken hudfärg man hade, vilken gud man tillbad; alla skulle välkomnas.

1921 hölls det första riksdagsvalet där allmän och lika rösträtt nyttjades i Sverige. En målstolpe på vägen mot allas lika värde och jämställdhet mellan könen. Detta innebar kanske inte riktigt den frigörelse kvinnor hade hoppats på, dock. Om än med en bättre juridisk ställning kom kvinnor fortfarande att underordnas mannen – både i det privata och offentliga livet. Med detta som bakgrund är det intressesant att stöta på en organisation som Godtemplarrörelsen, som i varje fall utgav sig för att låta alla inom rörelsen verka på lika villkor. En ädel tanke, kan det tyckas, i ett Sverige som ännu bara befann sig i början på en långa resa mot ett mer rättvist samhälle. Om denna tanke efterlevdes i praktiken är däremot en annan fråga.

1.1. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka vilka könsbundna mönster som kan identifieras i IOGT-logen 66 Västerås mellan 1933 och 1963. Detta genom att jämföra vilka uppdrag samt vilken funktion män respektive kvinnor hade i logen.

- Hur såg medlemsfördelningen mellan män och kvinnor ut under perioden?
- Hur fördelades tjänstemannauppdragen mellan män och kvinnor? Fick de olika typer av befattningar?
- Vilka andra typer av uppdrag tilldelades männen respektive kvinnorna i logen?

1.2. Källmaterial och metod

Logen 66 Västerås har efterlämnat ett rikt källmaterial i form av bland annat mötesprotokoll, historik, äldre stadgar, cirkulär, kvartalsrapporter, årsredovisningar samt övrigt tryckt material, som till exempel öppna brev till medlemmar. För mitt syfte är det allra främst protokollen som har inneburit det viktigaste och mest användbara källmaterialet. Kvartalsrapporterna har använts för att besvara min första fråga, samt fungerat som ett komplement till protokollen som vissa gånger har varit ofullständiga.

Vad gäller protokollen är samtliga väldigt utförliga. De fördes på alla möten, vilka i regel hölls en gång i veckan fram till slutet av min undersökningsperiod då de hölls en gång varannan vecka. De talar om vad som pratades om på mötena och innehåller även listor över tjänstemannafördelning samt tilldelning av andra typer av poster och uppdrag, exempelvis utseendet av olika kommittéer. Protokollen har således varit vitala för att ta reda på hur de olika uppdragen fördelades mellan män och kvinnor.

Kvartalsrapporterna innehåller information om hur många medlemmar som tillhört logen vid början respektive slutet av varje kvartal. Den talar även om exempelvis hur många medlemmar som gått upp i logen från ungdomsloger, likväl som anledning till utträddande ur logen för det antal medlemmar som slutat. Bortsett från år 1963 anges även hur många av medlemmarna som var bröder respektive systrar, det vill säga män respektive kvinnor. I kvartalsrapporterna syns även ett fåtal av de tjänstemannaposter en medlem i logen kunde inneha. I min undersökning har denna del av kvartalsrapporten fått komplettera de listor som funnits i själva protokollen, men främst har kvartalsrapporterna bidragit med medlemsstatistik samt medlemsfördelning.

För att kunna se förändring över tid har jag valt att förlägga min undersökning över en trettioårsperiod, från 1933 till 1963. Då 30 år av material är alldeles för omfattande för en B-uppsats har jag valt att göra fyra nedslag med tio års mellanrum vardera. Utifrån det tillgängliga materialet har dessa år kommit att bli följande: 1933, 1943, 1953 och 1963.

Denna period i svensk historia är av intresse då det är en tid då förändringar vad gäller genusmönster börjar märkas. Drygt tio år innan min valda period fick kvinnor rösträtt i Sverige, och i och med 60-talet påbörjades en ny era inom kvinnorörelsen. Min undersökning är förlagd till perioden mellan dessa brytpunkter och kan bidra med en inblick i hur eventuella förändringar slog rot under denna period, alternativt hur könsbundna mönster bestod.

För att förklara vad jag menar med könsbundna mönster måste jag börja med att reda ut några begrepp. Till att börja med är det viktigt att dra en linje mellan vad som menas med *kön* respektive *genus*. Kön är relativt enkelt att förklara, det syftar nämligen till det biologiska könet. Genus, å andra sidan, är något mer flyktigt. Det har kommit att fungera som en översättning på engelskans *gender*, en term som refererar till socialt kön eller könsroll. Det är något omtvistat i vilken exakt mening begreppet ska användas, men här, som är vanligast, kommer genus att innebära detsamma som det socialt och kulturellt konstruerade könet. Alltså de föreställningar vi har om manligt respektive kvinnligt.

Yvonne Hirdman har forskat om vad hon kallar genussystem och genuskontrakt. Genussystem menar hon är en ordningsstruktur av kön, vilken i sin tur påverkar alla andra sociala ordningar. Den bärs upp av två principer: Isärhållningen av manligt och kvinnligt som två motpoler som ej bör beblandas och därutöver hierarkin, inom vilken mannen alltid är norm. Utifrån detta skapas enligt Hirdman så kallade genuskontrakt, föreställningar om hur män och kvinnor ska bete sig mot varandra. Detta berör alla delar av livet – arbetet, kärleken, språket och gestalten – och utgår ifrån en idealtyp av en man respektive kvinna, alltså en bild av hur män respektive kvinnor ska vara och bete sig.¹

Hirdmans begrepp är relevanta för min uppsats, då mitt syfte är att undersöka i vilken mån det är möjligt att urskilja ett samband mellan uppdrag och kön. Alltså om uppdragen tycks vara könsbundna – det vill säga om vissa uppdrag tilldelades män i större utsträckning än kvinnor och vice versa – och om detta i så fall går i linje med uppfattningar om manligt och kvinnligt.

Undersökningen består av ett antal tabeller. I dessa har det varit nödvändigt att förkorta de olika uppdragen med någon enstaka bokstav. Dessa förkortningar är följande: LT (Loge Templar), VLT (Vice Loge Templar), LS (Loge Sekreterare), LU (Loge Uppbördsman), LSkM (Loge Skattmästare), LR (Loge Rådgivare), LM (Loge Marskalk), BLS (Biträdande Loge Sekreterare), BLM (Biträdande Loge Marskalk), ILV (inre Loge Vakt) och YLV (yttre Loge Vakt).

¹ Yvonne Hirdman, "Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3 (1988): 49–63. <http://ub016045.ub.gu.se/ojs/index.php/tgv/article/viewFile/1490/1303>

1.3. Tidigare forskning

Kjell Östberg är historiker och kom år 1997 ut med boken *Efter rösträtten. Kvinnors utrymme efter det demokratiska genombrottet*. Boken är uppdelad i två olika delar med varsitt syfte. Den först delen syftar till att förklara de manliga strategier som användes för att förhindra kvinnor från att ta plats inom de manliga domänerna. I del två riktar Östberg sitt fokus mot kvinnornas strategier för att ta sig över dessa hinder och ändå träda in på den politiska arenan. Östberg kommer i del ett fram till att männens starkaste argument mot kvinnors inträde i politiken var den bild som målades upp av kvinnan som politiskt oduglig, okunnig och dessutom ointresserad.

I del två raserar Östberg denna bild av kvinnan och visar på den omfattande kvinnooffentlighet som bredde ut sig. Kvinnorna mötte sin utestängning från männens domän med att skapa sin egen, genom att etablera sig i egna organisationer. Kvinnor kom dessutom att organisera sig i frågor som männen inte var särskilt intresserade av, exempelvis bostadsfrågan, sexualpolitik och frågor om fred. På så sätt fick kvinnor en arena där de kunde verka utifrån villkor och strukturer som skapats av dem själva. Dock, menar Östberg, blev kvinnan automatiskt underordnad mannen så fort de verkade inom en organisation där både män och kvinnor deltog. Genusordningen förblev föga förändrad. Östberg hävdar dock att det viktigaste som kvinnorna lyckades med under denna period av organisering var att skapa ett kvinnligt nätverk.²

I sin avhandling från 2006, *Kvinnorörelsen och efterkrigsplanering: Statsfeminism i svensk arbetsmarknadspolitik under och kort efter andra världskriget*, skriver Nina Almgren om förhållandet mellan kvinnorörelse, stat och arbetsmarknadspolitik under och strax efter andra världskriget. Hon relaterar beredskapspolitik och efterkrigsplanering till genusordningar och frågar sig hur dessa hängde ihop, och om de förra påverkade genusordningar. Hennes resultat visar att det uppstod konflikter mellan Statens arbetsmarknadskommission och kvinnosakkunniga vad gällde planering och kvinnlig arbetskraft. Almgren visar även på hur kvinnoorganisationer försökte mobilisera sina medlemmar för att kunna påverka både efterkrigs- och beredskapsplaneringen. Almgren är skeptisk mot att detta påverkade

² Kjell Östberg, *Efter rösträtten: Kvinnors utrymme efter det demokratiska genombrottet*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB, 1997, ss. 9–18, 96–97 och 199–205.

genusrelationerna. Dock menar hon att perioden – även om den inte innebar stora förändringar just då – kanske satte spår ur vilka förändring föddes längre fram i tiden.³

Ekonomhistorikern Maria Stanfors belyser relationen mellan arbete och familj samt hur denna har förändrats fram tills idag, i sin bok *Mellan arbete och familj: Ett dilemma för kvinnor i 1900-talets Sverige* från 2007. Detta relaterar hon särskilt till kvinnors val och strategier under olika tidsperioder. Hon kommer fram till att kvinnor alltid har kombinerat arbete och familj, samt att de alltid har varit rationella aktörer. Hur detta har gått till och sett ut varierar dock över tid och rum. Under 1900-talet fick kvinnor fler rättigheter och möjligheter, men denna utveckling motverkades samtidigt av de normer om manligt och kvinnligt som levde, och lever, kvar i samhället. Stanfors menar att tanken om att kvinnor och män har olika roller och uppgifter har funnits i alla tider och i alla samhällen. Vad som anses vara kvinnligt eller manligt har varierat, men vanligtvis har det manliga ansetts vara mer värt.⁴

Östberg och Almgren talar särskilt om kvinnan i det offentliga rummet, inom organisationer och i politiken. Stanfors närmar sig mer det privata livet och balansen mellan arbete och familj. De relaterar alla detta till uppfattningar om män och kvinnor, manligt och kvinnligt, och deras respektive plats i samhället. De är alla inne på att kvinnor ständigt har motarbetats – av män likväl som av samhällets normer – och har fått föra en hård kamp för att ta sig in i organisationer, i politiken och i arbetslivet. Väl där, konstaterar Östberg och Almgren, har kvinnan ändå alltid underordnats mannen. Detta är högst relevant för min egen undersökning, då IOGT-rörelsen är ett exempel på en organisation där både män och kvinnor deltog och skulle delta på lika villkor. Hur detta fungerade i praktiken är en annan fråga, och bör ses i ljuset av dessa forskares upptäckter.

Om än dessa nämnda forskare relaterar till mitt överliggande syfte om könsbundna mönster, är även forskning mer specifikt inriktad på Nykterhets- och IOGT-rörelsen viktig att ha med. Sådan forskning har bedrivits av bland annat Josefin Olsson, vars C-uppsats från 2015, *I nykterhetens tjänst: En fallstudie av IOGT-logen 36 Heimdals första verksamhetsår i Jönköping*, undersöker logens verksamhet och medlemsutveckling, samt vilken roll kvinnor

³ Nina Almgren, *Kvinnorörelsen och efterkrigsplaneringen: Statsfeminism i svensk arbetsmarknadspolitik under och kort efter andra världskriget*, Umeå universitet, 2006 [elektronisk resurs], ss. 1–26 och 257–264.
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:144456/FULLTEXT01.pdf>

⁴ Maria Stanfors, *Mellan arbete och familj: Ett dilemma för kvinnor i 1900-talets Sverige*, Stockholm: SNS Förlag, 2007, s. 9–23 och 263–270.

hade i logen. Detta jämför hon sedan med hur IOGT verkade på riksnivå. Hennes resultat vad gäller logen 36 Heimdal finner hon överensstämmande med hur IOGT såg ut på riksnivå. Medlemmarna jobbade hårt för att driva sin nykterhetsagenda. Medlemsantalet sjönk i slutet av 1880-talet men steg sedan under 1890-talet, på liknande sätt som på riksnivå. Olsson kunde även genom sin undersökning konstatera att de kvinnliga medlemmarna inte tog någon större plats inom logen, precis som i Sverige i stort.⁵

En annan sådan uppsats är Tommy Lunds C-uppsats, *Nykterhet och Kollektiv identitet. Kollektiv identitet inom Nykterhetsorganisationen Verdandi (NOV) i bruksorten Hällefors (1927–1942)*, från 2017. I denna syftar Lund till att belysa kollektiv identitet inom organisationen genom att undersöka hur arbetet inom den egna organisationen såg ut, vilken inställning som anammades mot motståndare och slutligen hur de arbetade inom allmänheten. Lund kommer fram till att arbetet inom organisationen gick ut på att förena medlemmarna och skapa solidaritet. Detta skedde genom att exempelvis anordna aktiviteter och studiecirkel för medlemmarna samt att hjälpa varandra vid sjukdom och liknande. Vad gäller motståndare menar Lund att den huvudsakliga fienden var konsumtionen av alkohol, och att organisationen inte hade som mål att sätta människor i fiendeställning. Slutligen tar Lund upp hur viktigt det var för medlemmarna att värva nya medlemmar, vilket hade att göra med hur organisationen arbetade gentemot allmänheten. Även där anordnades olika aktiviteter för att värva medlemmar. Organisationens två egna tidningar var även ett medel för att nå detta mål.⁶

Dessa två uppsatser ligger alltså nära min egen i det att de undersöker olika nykterhetsrörelser verksamheter och arbete. Olssons resultat om kvinnornas roll inom logen är högst intressant då min undersökning syftar till att svara på en liknande fråga. Tidsperioden är dock en helt annan, och i det avseendet kommer Lunds uppsats närmare min egen.

⁵ Josefine Olsson, *I nykterhetens tjänst: En fallstudie av IOGT-logen 36 Heimdals första verksamhetsår i Jönköping*, Jönköpings universitet, 2015 [elektronisk resurs], ss. 1–2 och 32–33. <http://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:903599/FULLTEXT01.pdf>.

⁶ Tommy Lund, *Nykterhet och Kollektiv identitet. Kollektiv identitet inom Nykterhetsorganisationen Verdandi (NOV) i bruksorten Hällefors. (1927–1942)*, Karlstads universitet, 2017 [elektronisk resurs], ss. 1–4 och 44–50. <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1071525/FULLTEXT01.pdf>

2. Bakgrund

2.1. Kvinnan i samhället

Under 1800-talets andra hälft började kvinnofrågan få ordentligt gehör då den fick intresse i riksdagen. Den hade redan då diskuterats ett bra tag och kraven på rösträtt och kvinnans i allmänhet mer jämlika roll gentemot män var många. År 1902 la regeringen fram ett lagförslag, vilket i praktiken skulle innebära att gifta män skulle få två röster i riksdagen – en för sig själv och en för sin fru. Detta förslag gjorde många upprörda. Kvinnor började organisera sig i rösträttsföreningar och strax därefter bildades Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt.⁷ Många höll dock inte med kvinnornas emancipationskrav. Likt under 1700-talet flödade argument emot emancipationen, argument som vände sig till biologin och naturens lagar. Kvinnan hävdades sakna hjärna, mod och intelligens, alla nödvändiga ingredienser för att kunna kräva makt, kunskap och politiskt inflytande. Hennes rätta plats, menade kritikerna, var i hemmet och inte någon annanstans. Varken i riksdagen, på universitet eller ute i arbetslivet.⁸

Samhället genomgick dock en förändring. Industrialisering och byråkratisering öppnade upp en bredare arbetsmarknad och ett ökat behov av arbetskraft. De nya yrkesprofilerna satte högre krav på utbildning, vilket resulterade i en utbyggnad av utbildningssystemet och ännu fler jobb. Allt fler kvinnor sökte sig ut i arbetslivet.⁹ År 1920 var 53% av alla tjänstemän inom den offentliga sektorn kvinnor. Inom den privata sektorn var denna andel 35%. Kvinnor var attraktiva på arbetsmarknaden då de erbjöd billigare arbetskraft än män, och de kom att träda in i vad som tidigare hade varit manlig domän, som till exempel sjuksköterskor, kontorister och småskollärarinnor.¹⁰

Allmän och lika rösträtt dröjde till 1918 i Sverige, då den aktualiserades efter en lång kamp. Beslutet konfirmerades år 1919 och 1921, vilket också blev det första året då män och kvinnor kunde rösta på lika villkor.¹¹ Rösträtten ledde även till andra typer av arbetsmöjligheter för kvinnorna. Högre statliga tjänster och ämbeten som de tidigare varit utestängda från, öppnades upp sig för de välutbildade. Det fanns helt enkelt inte längre relevanta argument för kvinnors

⁷ Jens Rydström och David Tjäder, *Kvinnor, män och alla andra: En svensk genushistoria*, Lund: Studentlitteratur AB, 2009, s. 116.

⁸ Yvonne Hirdman, "Kapitel 10: Kvinnor, makt och demokrati" i Yvonne Hirdmans *Kvinnohistoria: Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*, Stockholm: Utbildningsradion, 1996, s. 165.

⁹ Christina Florin, "Kapitel 9: Kvinnliga tjänstemän i manliga institutioner" i Yvonne Hirdmans *Kvinnohistoria: Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*, Stockholm: Utbildningsradion, 1996, s. 136.

¹⁰ Florin, 1996, s. 137.

¹¹ Rydström och Tjäder, 2009, s. 117.

utestängning. Dock fortsatte kvinnor att motarbetas, på arbetsplatsen och i samhället i övrigt, och trots vissa framgångar behöll männen sin ledande ställning¹².

2.2. Nykterhetsrörelsen

Nykterhetsrörelsen fick, likt andra folkrörelser, sin start på 1800-talet.¹³ Den höga konsumtionen av brännvin under 1800-talets första halva möttes inte bara av motstånd på ett ekonomiskt plan – med högre beskattning – den väckte dessutom en rörelse bland folket. Detta folkliga motstånd kom under inflytande från Amerika, där American Temperance Society hade bildats år 1826. Tio år senare bildades Svenska nykterhetssällskapet.¹⁴ Kravet var då inte helnykterhet utan måttlighet. Medlemmarna skulle helt avsäga sig brännvin och spritdrycker, men andra alkoholhaltiga drycker – så som vin och öl – var tillåtet.¹⁵

Runt om i Sverige bildades många nykterhetsföreningar under 1830-talet, men under 1940-talet gick de tillbaka. Efter 1855, då lagstiftning om brännvinet antogs, minskade intresset för nykterhetsrörelsen och många av de lokala föreningarna försvann.¹⁶ Det dröjde till 1870-talet innan intresset väcktes igen – och då på nya villkor.¹⁷ Trots brännvinslagstiftningen hade alkoholkonsumtionen inte minskat. Under 1870-talet började den istället öka. Ölet hade också fått större spridning och börjat skapa problem.¹⁸ Influenser från Storbritannien och USA påverkade klimatet i Sverige och allt fler föreningar började förespråka en princip om helnykterhet.¹⁹ Vin och öl som tidigare hade varit tillåtet i måttliga mängder, blev helförbjudet inom vissa nya föreningar, vilket ledde till motsättningar mellan dessa och de äldre föreningarna.²⁰ En av dessa nybildade nykterhetsrörelser var Independent Order of Good Templars – Godtemplarorden.

¹² Hirdman, 1996, ss. 150–151.

¹³ Yvonne Hirdman, *Sveriges historia 1920–1965*, Stockholm: Norstedts, 2012, s. 153.

¹⁴ Bo Stråth, *Sveriges historia 1830–1920*, Stockholm: Norstedts, 2012, ss. 482–487.

¹⁵ Hilding Johansson, *Den svenska godtemplarrörelsen och samhället*, Stockholm: Oskar Eklunds Bokförlag, 1947, s. 29.

¹⁶ Johansson, 1947, s. 30.

¹⁷ Johansson, 1947, s. 31.

¹⁸ Sven Lundkvist, *Folkrörelserna i det svenska samhället 1850–1920*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1977, s. 52.

¹⁹ Johansson, 1947, s. 31 och Lundkvist, 1977, s. 52.

²⁰ Johansson, 1947, s. 31.

2.2.1. IOGT

Independent Order of Good Templars, eller IOGT som det förkortas och oftast benämns, fick sin början i USA år 1851. Till skillnad från tidigare ordnar krävde de helnykterhet av sina medlemmar. Något annat som skiljde dem åt var att de välkomnade alla som ville gå med – oavsett kön, religion, klass eller politisk åskådning.²¹ Dock uppstod tidigt slitningar inom rörelsen vad gällde rasfrågan, vilket ledde till en uppdelning i två grenar år 1876: en amerikansk, som gav sig själva rätten att neka mörkhyade människor medlemskap, och en engelsk som ansåg att mörkhyade hade lika stor rätt att gå med som någon annan.²²

Det dröjde till 1879 innan IOGT etablerades i Sverige, då logen 1 Klippan bildades av Olof Bergström.²³ IOGT skiljde sig från Svenska nykterhetsrörelsen på en organisatoriskt plan – de började med gradsystem, ceremonier och regalier.²⁴

IOGT som rörelse sysslade inte enbart med att främja nykterheten i landet, utan fungerade även som en social och kulturell rörelse. De anordnade många aktiviteter, både för allmänheten och medlemmar, för att främja gemenskap. En viktig del av IOGT:s arbete var även de studiecirklar de startade, som blev allt fler eftersom åren gick.²⁵ IOGT räknas som en del i skapandet av den svenska identiteten. De förde fram en bild av samhället där olika ideal var särskilt eftersträvsamma: jämlikhet, demokrati, svenskhet, nykterhet och skötsamhet.²⁶

Demokrati var ett särskilt viktigt begrepp inom rörelsen. På lokalnivå hölls gemensamma möten där olika frågor diskuterades och beslutades om. Alla medlemmar fick närvara och hade samma rätt att göra sin röst hörd. De kunde alla komma med förslag och yttra sig om hur de tyckte. När det sedan var dags för val vägde varje röst lika mycket. När beslut skulle fattas på högre nivå fick lokalföreningarna välja fram representanter som företrädde dem vid omröstningen.²⁷ För att väljas till representant fanns det dock ett krav på ålder och anslutningstid, men förutom det kunde vem som helst av medlemmarna bli vald.²⁸

²¹ IOGT-NTO:s historia, *iogt.se*, <http://iogt.se/om-iogt-nto/iogt-ntos-historia/> (Hämtad: 2017-12-26).

²² Johansson, 1947, s. 35.

²³ IOGT-NTO:s historia, *iogt.se*.

²⁴ Johansson, 1947, s. 36.

²⁵ Samuel Edquist, *Godtemplarrörelsen och den nationella identiteten 1879–1918*, Uppsala: Uppsala universitet, 2001, s. 24.

²⁶ Hirdman, 2012, s. 154.

²⁷ Johansson, 1947, s. 41.

²⁸ Johansson, 1947, s. 42.

Medlemsantalet fluktuerade men steg under slutet av 1800-talet. År 1885, efter bara sex år i Sverige, låg medlemsantalet på 65 000. Vid sekelskiftet hade denna siffra stigit till 95 000 medlemmar, och som störst hade de ett medlemsantal på ungefär 160 000 år 1910. Efter detta sjönk antalet stadigt.²⁹ Fortfarande en bit in på 1900-talet var medlemmarna till övervägande del män. År 1900 motsvarade män 69% av medlemmarna.³⁰

2.2.1.1. Tjänstemannauppdrag

Inom logerna tillsattes en rad tjänstemän varje kvartal. Varje tjänsteman fick en titel och därtill vissa uppgifter som hörde till den posten. Den högsta posten var Loge Templar, vars skyldigheter inkluderade att föra och hålla ordning på mötena. Loge Templar skulle känna till ordens lagar och upplägg av det ceremoniella arbetet. Han eller hon skulle som ordförande vara opartisk och se till att medlemmarna höll god ton med varandra under diskussioner. Till uppdraget hörde även att bekanta sig med *alla* medlemmarna.³¹ Det var viktigt även för Vice Loge Templar att känna till och kunna allt det som Loge Templar kunde, då Vice Loge Templars främsta uppgift var att när som helst kunna kliva in i rollen som Loge Templar om han eller hon av någon anledning ej kunde närvara.³²

Noggranna mötesprotokoll skulle föras av Loge Sekreteraren. Det var viktigt att dessa inte bara var tydliga men även opartiska. Det var även Loge Sekreterarens uppgift att lämna en förteckning över kvällens arbete till Loge Templar, där saker som bordlagda frågor och uteslutningar eller intagningar av nya medlemmar skulle stå med. Loge Sekreteraren skulle även skriva matrikel och sköta korrespondens för logen.³³ För att få hjälp i sitt arbete fanns även en Biträdande Loge Sekreterare, som Loge Sekreteraren fick tilldela lämpliga uppgifter till.³⁴

Det ekonomiska ansvaret vilade på Loge Uppbörds mannen och Loge Skattmästaren. Loge Uppbörds mannen skulle föra bok över logens inkomster, som sedan skulle överlämnas till Loge Skattmästaren vid varje möte. Det var även Loge Uppbörds mannens uppgift att föra upp medlemmarnas skulder samt inbetalningar. Loge Uppbörds mannen skulle också gärna besöka

²⁹ Edquist, 2001, s. 19.

³⁰ Lundkvist, 1977, s. 92.

³¹ Vilhelm Sköld, *Handbok för Godtemplare*, Stockholm: Oskar Eklunds Boktryckeri, 1887, [elektronisk resurs], ss. 10–11. <http://weburn.kb.se/eod/3270/NLS14A023270.pdf>

³² Sköld, 1887, ss. 11–12.

³³ Sköld, 1887, ss. 12–13.

³⁴ Sköld, 1887, s. 24.

dem som inte betalat sina skulder, och om någon skulle bli utesluten på grund av obetalda skulder så var det Loge Uppbördsmannens uppgift att se till så att de hade fått information om detta.³⁵ Loge Skattmästaren var tvungen att övrräcka borgen innan han eller hon blev tillsatt på posten. Det var sedan Loge Skattmästarens uppgift att föra anteckningar över de pengar som han eller hon mottog av Loge Uppbördsmannen, samt att ansvara för utbetalningar och att alltid ha koll på hur mycket pengar som fanns i kassan.³⁶

Loge Marskalken ansvarade för att ställa i ordning logerummet innan mötena och se till så att allt som behövdes fanns på plats. Loge Marskalken skulle även fungera som värd och visa de besökande till sina platser, likväl som att rapportera vilka de besökande var. Slutligen skulle Loge Marskalken även ha hand om tillhörigheter som lämnats till honom eller henne för att förvara.³⁷ Likt Biträdande Loge Sekreterare fanns det även en Biträdande Loge Marskalk, som blev tilldelad uppgifter av Loge Marskalken för att lätta dennes börda.³⁸

Den Inre Loge Vaktens skyldigheter var att motta medlemmarna in i salen på ett ordnat sätt och att av medlemmarna motta lösenord. Inre Loge Vakten skulle även föra upp besökarnas namn och den loge de tillhörde, för att sedan rapportera detta till Loge Templar.³⁹ Den Yttre Loge Vaktens uppgifter var att se till att inga främlingar skulle vistas i förrummet. Den Yttre Loge Vakten skulle också uppta lösen och se till så att ingen störde under ceremonier.⁴⁰

Tyvär har ingen information gällande uppdraget som Loge Rådgivare gått att hitta. Dock, likt titeln antyder, bör det röra sig om att ge logen, kanske specifikt högre tjänstemän som Loge Templar, råd om ärenden som rörde logen och dess arbete.

³⁵ Sköld, 1887, ss. 17–18.

³⁶ Sköld, 1887, s. 20.

³⁷ Sköld, 1887, s. 22.

³⁸ Sköld, 1887, s. 24.

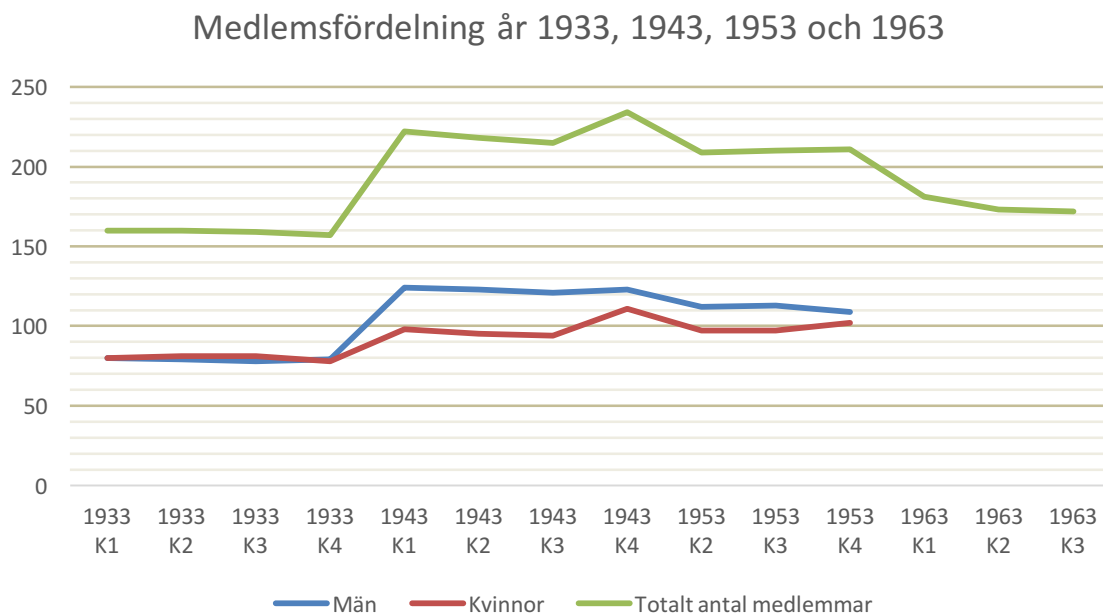
³⁹ Sköld, 1887, s. 23.

⁴⁰ Sköld, 1887, s. 24.

3. Undersökning

3.1. Hur såg medlemsfördelningen mellan män och kvinnor ut under perioden?

Figur 1: Medlemsfördelning år 1933, 1943, 1953 och 1963.

Källa: Logen 66 Västerås, kvartalsrapporter år 1933, 1943, 1953 och 1963.

Efter sitt första kvartal år 1933 hade logen 66 Västerås 160 medlemmar. Medlemsantalet låg stadigt kvar kring denna siffra hela året, om än tre medlemmar kortare i slutet av 1933. 1943 hade logen fått ett rejält uppsving vad gäller medlemsantal. 222 medlemmar registrerades i början av året, men den riktiga höjdpunkten nåddes i slutet av året då logen hade 234 medlemmar. Efter detta började medlemssiffrorna dock sakta dala. Logen uppmättes till 211 medlemmar i slutet av 1953, men tio år senare hade siffrorna gått under 200. Efter det första kvartalet 1963 hade logen totalt 181 medlemmar. Efter det rasade antalet snabbt då logen, på endast ett kvartal, tappade nästan 10 medlemmar, och gick ner till 173 medlemmar totalt.

Under 1933 var antalet män och kvinnor inom logen i princip lika stort. Första kvartalet fanns det 80 män och 80 kvinnor i logen. Under det andra och tredje kvartalet gick antalet kvinnor om antalet män med 81 mot 79 respektive 78 medlemmar. Kvartalet därefter tappade logen några kvinnliga medlemmar och antalet gick ned till 78 mot 79 manliga medlemmar.

År 1943 såg det klart annorlunda ut. Logen gjorde ett stort uppsving vad gäller medlemmar då både fler män och kvinnor gick med. De manliga medlemmarna ökade flest i antal. Som flest blev de 124 i antal under det första kvartalet. Antalet kvinnor låg då på 98, alltså en klar ökning mot 1933 men ändå många färre än de manliga medlemmarna. Kvinnorna blev något färre under det andra och tredje kvartalet, men under det fjärde kvartalet gjorde de en ytterligare ökning och blev då totalt 111 stycken inom logen. 123 medlemmar var under detta kvartal män.

Till 1953 hade logen tappat ungefär 20 medlemmar. Både antalet män och kvinnor gick ner ungefär lika mycket. Männen låg då på kring 110 medlemmar – 112, 113 respektive 109 – de tre sista kvartalen under 1953. Under kvartal två och tre fanns det 97 kvinnliga medlemmar inom logen och under det sista kvartalet ökade detta något, till 102 kvinnliga medlemmar.

För år 1963 saknas information om hur många av medlemmarna som var män respektive kvinnor. Dock gick det totala medlemsantalet ned och detta innebär alltså att män, kvinnor eller både män och kvinnor blev färre inom logen. Under de tre år där det är registrerat hur många av medlemmarna som var män respektive kvinnor, var fördelningen relativt jämn.

3.2. Hur fördelades tjänstemannauppgifterna mellan män och kvinnor? Fick de olika typer av befattningar?

Tabell 1: Tjänstemannafördelning år 1933.

Tjänstemannaposter	LT	VLT	LS	LU	LSkm	LR	LM	BLS	BLM	ILV	YLV
År: kvartal											
1933:1	M	M	M	K	M	–	K	K	K	M	M
1933:2	M	M	M	K	M	–	K	M	K	M	M
1933:3	M	M	M	K	M	–	K	M	K	M	M
1933:4	M	K	M	K	M	–	K	M	K	M	M

Källa: Logen 66 Västerås, mötesprotokoll samt kvartalsrapporter år 1933.

I tabellen ovan redovisas fördelningen av tjänstemannaposter mellan män och kvinnor för samtliga kvartal år 1933. Av de totala 44 poster som skulle tillsättas, alltså 11 olika poster per kvartal, blev 26 stycken tillsatta av män och 14 stycken av kvinnor. Det saknas uppgifter angående fyra poster detta år, vilket gör att det inte går att ta reda på om en man eller kvinna

tilldelades uppdraget. Det finns också en möjlighet, särskilt med tanke på att det är samma tjänstemannauppdrag som information saknas om – Loge Rådgivare – att det inte tillsattes någon sådan alls detta år.

Vad gäller vilka specifika uppdrag som män respektive kvinnor valdes till kan ett tydligt mönster identifieras. På vissa poster tillsattes endast män under perioden, liksom vissa uppdrag endast gavs till kvinnor. Positionen som ordförande – Loge Templar – tilldelades bara män. Därtill även posterna Loge Sekreterare, Loge Skattmästare, samt både Inre och Yttre Loge Vakt. Kvinnor, å andra sidan, satt på andra poster, nämligen Loge Uppbördsman, Loge Marskalk och Biträdande Loge Marskalk. Under 1933 var det bara två olika uppdrag som delades av både män och kvinnor. Posten som Vice Loge Templar erhöles av en kvinna under det sista kvartalet 1933, medan män satt på posten de tre kvartalen innan. Även rollen som Biträdande Loge Sekreterare erhöles av en kvinna under det första kvartalet år 1933 och sedan av män de resterande tre kvartalen.

Trots att ingen kvinna var Loge Templar, och att bara en kvinna satt som Vice Loge Templar, under detta år betyder inte det att de uppdrag som kvinnor tilldelades var oviktiga. Det vilade ett tungt ekonomiskt ansvar vid rollen som Loge Uppbördsman. Dock rapporterade denna till Loge Skattmästaren, som samtliga kvartal var en man. Ett viktigt ansvar föll även på Loge Marskalken, vars uppgift det var att se till så att allt var snyggt och prydligt inför mötena.⁴¹

Tabell 2: Tjänstemannafördelning år 1943.

Tjänstemannaposter	LT	VLT	LS	LU	LSkm	LR	LM	BLS	BLM	ILV	YLV
År: kvartal											
1943:1	M	M	K	M	M	M	K	K	K	M	K
1943:2	M	M	M	–	M	M	K	–	K	–	–
1943:3	K	M	M	M	M	M	M	–	–	–	–
1943:4	M	M	M	M	M	K	K	K	K	M	M

Källa: Logen 66 Västerås, mötesprotokoll samt kvartalsrapporter år 1943.

⁴¹ Sköld, 1887, ss. 17–18 och 24.

År 1943 hade en viss förändring skett vad gäller fördelningen av uppdrag, vilket illustreras i tabellen ovan. I fråga om hur många tjänstemannaposter som tilldelades män respektive kvinnor är förändringen i princip obetydlig. Av de 44 platserna tog män 24 stycken och kvinnor 12 stycken. Mörkertalet, till följd av information saknas om vissa poster, var något större detta år, nämligen åtta.

Förändringen som skedde hade istället att göra med vilka poster som tilldelats män respektive kvinnor. Det fördelningsmönster som var så tydligt år 1933 var inte alls lika tydligt 10 år senare. Loge Templar, Loge Sekreterare, Biträdande Loge Sekreterare och Yttre Loge Vakt var under 1943 inte enbart manliga poster. Under det första kvartalet år 1943 satt kvinnor på posten som Loge Sekreterare och Yttre Loge Vakt. Det tredje kvartalet var en kvinna Loge Templar. Rollen som Biträdande Loge Sekreterare fylldes även av en kvinna både under det första och fjärde kvartalet. Förutom detta fortsatte kvinnor att sitta på posten som Loge Marskalk – dock tilldelades en man det förtroende under det tredje kvartalet – samt Biträdande Loge Marskalk. Detta år finns även information om tillsättning av Loge Rådgivare. De tre första kvartalen var det män som hade denna roll, men under det fjärde kvartalet var det en kvinna.

Intressant nog skedde även en förändring vad gäller uppdraget som Loge Uppbördsman, ett uppdrag som enbart kvinnor erhöll år 1933. År 1943 var det nämligen bara män – information för kvartal två saknas dock – som agerar som Loge Uppbördsman. I kombination med att det enbart var män, likt 1933, som satt som Loge Skattmästare styrdes den ekonomiska delen av logen fullständigt av män år 1943.

Tabell 3: Tjänstemannafördelning år 1953.

Tjänstemannaposter	LT	VLT	LS	LU	LSkm	LR	LM	BLS	BLM	ILV	YLV
År: kvartal											
1953:1	M	M	M	K	M	M	K	M	–	M	–
1953:2	M	M	M	K	M	M	K	M	–	M	–
1953:3	–	M	M	–	M	M	K	–	–	–	–
1953:4	M	M	M	M	M	M	K	–	K	M	–

Källa: Logen 66 Västerås, mötesprotokoll samt kvartalsrapporter år 1953.

År 1953 tillsattes 25 stycken män som tjänstemän jämfört med sju stycken kvinnor. Jämfört med tidigare år är kvinnornas andel gentemot männens väldigt låg. Mörkertalet är ännu större detta år – information saknas för 12 av platserna – vilket påverkar resultatet. Dock, trots att det saknas information för många av platserna, hade männen ändå ungefär samma procentuella del av uppdragen som tidigare år. Kvinnorna, å andra sidan, tappade detta år många platser jämfört med tidigare år. Detta kan givetvis tyda på att ett antal av de poster där tilldelningen är okänd i själva verket motsvarar poster som gick till kvinnor, vars andel i sådant fall skulle kunna ha nått upp till ungefär samma resultat som tidigare.

I fråga om vilka poster som tilldelades män respektive kvinnor påminner fördelningen om år 1933. Kvinnor tillsatts återigen på posten som Loge Uppbördsman – detta år under de två första kvartalen. En man innehade uppdraget under det fjärde kvartalet, och däremellan är det okänt vem som satt på posten. Överensstämmande med tidigare år hade även kvinnor uppdraget som Loge Marskalk – hela året – och biträdande Loge Marskalk – under det enda kvartal där information finns. På övriga uppdrag tillsattes enbart män. Även rollen som Loge Rådgivare erhöles detta år enbart av män.

Tabell 4: Tjänstemannafördelning år 1963.

Tjänstemannaposter	LT	VLT	LS	LU	LSkm	LR	LM	BLS	BLM	ILV	YLV
År: kvartal											
1963:1	M	M	M	M	M	K	K	M	M	–	–
1963:2	M	M	M	M	M	K	K	M	M	–	–
1963:3	M	M	M	–	M	–	M	–	–	–	–
1963:4	M	–	M	–	M	–	M	–	–	–	–

Källa: Logen 66 Västerås, mötesprotokoll samt kvartalsrapporter år 1963.

I protokollen för 1963 saknas information om många poster. Vad gäller Inre och Yttre Loge Vakt angavs inga namn alls på de som tillsattes – om platsen ens tillsattes. Fördelningen av totalt 17 poster är okänd. Detta problematiserar statistiken.

Av de totalt 44 posterna erhöles 23 stycken av män medan bara fyra stycken gick till kvinnor. Jämfört med tidigare år ligger männen alltså kvar på ungefär lika många uppdrag, medan kvinnorna tappar ännu fler. På grund av att en stor del av fördelning är okänt kan detta givetvis,

likt under tidigare år, innebära att kvinnor tilldelats fler uppdrag än vad som antyds i tabellen. Poster som tidigare år främst gått till kvinnor – Loge Uppbördsman och Biträdande Loge Marskalk – samt uppdrag som getts till både män och kvinnor i relativt jämn fördelning – Loge Rådgivare – är för detta år okända, medan uppdrag som främst tilldelats män är tydligt ifyllda. Kanske kan detta tyda på att kvinnor erhöll fler poster än vad som kommer fram i protokollen detta år.

Posten som Loge Templar, vice Loge Templar, Loge Sekreterare och Loge Skattmästare fortsatte dock vara mansdominerade. Även uppdraget som Loge Uppbördsman, biträdande Loge Sekreterare och biträdande Loge Marskalk tilldelades män under de två kvartal där information ges. Kvinnor satt på två olika poster de två första kvartalen: Loge Rådgivare och Loge Marskalk. Resterande kvartal fanns de inte med alls.

Tabell 5: Tjänstemannafördelning räknat i antal, år 1933, 1943, 1953 och 1963

Tjänstemannaposter	Man	Kvinna	Okänt	Man % (≈)	Kvinna % (≈)	Okänt % (≈)
LT	14	1	1	88%	6%	6%
VLT	14	1	1	88%	6%	6%
LS	15	1		94%	6%	
LU	6	6	4	37%	37%	26%
LSkm	16			100%		
LR	7	3	6	44%	19%	37%
LM	3	13		19%	81%	
BLS	7	3	6	44%	19%	37%
BLM	2	8	6	13%	50%	37%
ILV	9		7	56%		44%
YLV	5	1	10	31%	6%	63%
Totalt	98	37	41	56%	21%	23%

Källa: Logen 66 Västerås, mötesprotokoll samt kvartalsrapporter år 1933, 1943, 1953 och 1963.

Tjänstemannafördelningen varierade något från år till år, men följde i stort samma mönster. Det är tydligt att män tillsattes som tjänstemän i mycket högre utsträckning än kvinnor. Sammanlagt 176 poster – alltså 11 poster per varje kvartal, totalt 16 stycken – skulle tillsättas över de fyra undersökningsåren. Av dessa valdes män till 98 stycken, alltså 56%. Kvinnor tillsattes endast på 37 stycken, 21%, av platserna. Ett stort mörkertal uppmäts dock, där information saknas och det inte har gått att bedöma om en man eller kvinna tillsattes – om någon tillsattes alls. Detta mörkertal, denna okända variabel, uppgår till 41 av poster, alltså 23%.

De poster där information saknas flest gånger är Yttre och Inre Loge Vakt med 10 respektive sju okända tillsättningar, motsvarande 63% respektive 44%. Därefter följer Biträdande Loge Marskalk och Biträdande Loge Sekreterare samt Loge Rådgivare med vardera sex okända tillsättningar, motsvarande 37%. Detta får givetvis konsekvenser för det sammantagna resultatet. Om denna information gått att tillgå kunde bilden av fördelningen av uppdrag mellan män och kvinnor ha sett helt annorlunda ut, vare sig om det hade resulterat i ett ännu längre försprång för männen eller ett jämnare resultat mellan männen och kvinnorna. Det går inte att säkert förutse hur dessa uppdrag kunde ha fördelats, dock går det att säga något om det utifrån tidigare trender vad gäller dessa poster.

Rollen som Yttre och Inre Loge Vakt företräddes oftast av män. Fem av de sex gånger utseendet av Yttre Loge Vakt har noterats och alla de nio gånger uppdraget som Inre Loge Vakt har noterats har en man valts. Biträdande Loge Marskalk, å andra sidan, har åtta av 10 gånger tilldelats en kvinna, medan uppdraget som Biträdande Loge Sekreterare samt Loge Rådgivare har haft en något mer jämn fördelning mellan könen, även om män suttit på posterna oftare – sju av de 10 gånger respektive uppdrag har protokollförts. Hur posterna fördelats under tidigare kvartal kan ge en antydan på hur de kanske kan ha fördelats under de okända kvartalen.

Resterande uppdrag – Loge Templar, Vice Loge Templar, Loge Sekreterare, Loge Uppbördsman, Loge Skattmästare och Loge Marskalk – råder det färre tvivel om i statistiken. Av de 16 gånger titeln tilldelades, blev en man Loge Templar 14 gånger. Endast under ett kvartal satt en kvinna på posten. Detsamma gäller för Vice Loge Templar, där män satt på posten 14 gånger medan bara en kvinna gjorde det. Rollen som Loge Sekreterare är ännu tydligare där information från samtliga kvartal återges i tabellen och det står klart att män innehöll detta uppdrag 15 av 16 gånger, medan det, även där, bara var en kvinna som satt på posten. Loge Skattmästare är ytterligare en mansdominerad post då endast män tillsattes på posten under dessa år, vilket innebär att det är den enda post till vilken män valts 100% av gångerna.

Det andra ekonomiska uppdraget, Loge Uppbördsman, visar dock på ett annat mönster. Det uppdraget har tilldelats män och kvinnor i samma utsträckning, vardera 6 gånger, vilket – på grund av de fyra okända tilldelningarna – motsvarar 37% vardera av alla gånger, eller 50% av de gånger som det är känt vem posten tilldelades. Loge Marskalk är det enda uppdrag förutom

Biträdande Loge Marskalk där kvinnor tillsattes i större utsträckning än män. 13 av 16 gånger tillsattes en kvinna som Loge Marskalk, vilket motsvarar 81%.

3.3. Vilka andra typer av uppdrag tilldelades männen respektive kvinnorna i logen?

3.3.1. Revisorer

Förutom de ordinarie tjänstemännen tillsattes även revisorer för logen. Enligt den information som finns att tillgå i protokollen tillsattes dessa på kvartalbasis under vissa år. Andra år återfinns val av revisorer bara under ett kvartal. Kanske valdes de då på årsbasis, alternativt skrevs det inte alltid in i protokollen vilka som skulle tjänstgöra som revisorer. Vanligtvis valdes tre personer till revisorer och dessutom en eller två ersättare.⁴²

År 1933 valdes revisorer varje kvartal. Vad gäller de tre ordinarie revisorerna visar varje kvartal på samma mönster: enbart män valdes. Ersättarna följde ungefär samma linje, med ett undantag. Under det första kvartalet 1933 valdes en man och en kvinna som ersättande revisorer. Utöver detta, dock, fyllde män båda platserna som ersättare under de tre resterande kvartalen.⁴³

Under 1943, 1953 och 1963 skedde valet av revisorer, utifrån vad som står i protokollen, bara en gång per år.⁴⁴ Valet år 1943 skedde under det första kvartalet och det var då tre män som valdes.⁴⁵ 1953 skedde valet under det fjärde kvartalet och återigen valdes tre män till revisorer.⁴⁶ 1963 återgick valet till att falla under det första kvartalet, och likt 1943 och 1953 valdes tre män till revisorer.⁴⁷ Vad gäller ersättare såg det något annorlunda ut, men inte särskilt mycket. 1943, likt 1933, valdes en man och en kvinna till ersättande revisorer.⁴⁸ 1953 och 1963 var det dock bara män som valdes till detta uppdrag. År 1953 hade logen två män som ersättande revisorer och år 1963 hade de en man på denna post.⁴⁹

⁴² Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, år 1933, 1943, 1953 och 1963.

⁴³ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, år 1933.

⁴⁴ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, år 1943, 1953 och 1963.

⁴⁵ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 9/2 1943, §6.

⁴⁶ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 6/10 1953, §8.

⁴⁷ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 22/1 1963, §6.

⁴⁸ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 9/2 1943, §6.

⁴⁹ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 6/10 1953, §8 och 22/1 1963, §6.

Sammantaget ger detta alltså ett tydligt intryck. Av de totalt 21 revisorer som tillsattes under dessa fyra år var ingen kvinna, och av de 13 ersättare som valdes fram var endast två av dem kvinnor.

3.3.2. Kommittéer

Inom logen tillsattes en rad olika kommittéer vid jämna mellanrum, för att ansvara för olika områden, exempelvis programmet, festligheter och kaffet till mötena. Den kommitté som tycks ha varit vanligast förekommande är programkommittén. Alltså den grupp som ansvarade för mötenas program. Vad gäller programkommittén ges ett blandat intryck gällande tillsättning. Programkommittéer förekom alla år men benämns i olika utsträckning under åren. Vissa år tillsattes fler sådana kommittéer än andra år. Resultatet vad gäller hur många män respektive kvinnor som var involverade i dessa varierar.⁵⁰

År 1933 satt både män och kvinnor i kommittén i lika stor utsträckning. Under det första kvartalet tillsattes tre män och tre kvinnor i en sådan.⁵¹ Under det andra kvartalet tillsattes återigen tre män i en programkommitté men enbart en kvinna.⁵² Under det tredje kvartalet tillsattes istället fyra kvinnor och tre män.⁵³ År 1943 tycks männen varit något mer framträdande i dessa, som under det första kvartalet då en programkommitté tillsattes med fem manliga deltagare.⁵⁴ Även 1953 verkar fler män ha suttit i programkommittéer, då sex män valdes under det första kvartalet, fyra män och två kvinnor valdes under det andra kvartalet och tre män valdes under det tredje kvartalet.⁵⁵ Under det första kvartalet 1963 valdes en man och en kvinna till denna kommitté och under det sista kvartalet för året valdes två män.⁵⁶

Fest- och kaffekommittéer är inte lika frekvent förekommande i protokollen som programkommittéer. Några exempel är dock värda att ta upp. I augusti 1953 valdes en kommitté fram för att ansvar för höstfesten. Till denna valdes en man och en kvinna.⁵⁷ Senare under året skulle ungdomslogen ha en luciafest. Från logen valdes då två kvinnor att sitta i en kommitté

⁵⁰ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, år 1933, 1943, 1953 och 1963.

⁵¹ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 9/2 1933, §13.

⁵² Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 6/5 1933, §14.

⁵³ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 1/8 1933, §10.

⁵⁴ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 9/2 1942, §10.

⁵⁵ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 10/2 1953, §6; 5/5 1953, §9; och 25/8 1953, §10.

⁵⁶ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 21/1 1963, §8; och 31/10 1963, §8.

⁵⁷ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 11/8 1953, §9.

för denna.⁵⁸ En kaffekommitté valdes också i slutet av 1953. Även till denna valdes två kvinnor.⁵⁹ Tidigt under året 1963 utsågs en ny, denna gång större, kaffekommitté. I denna tillsattes sex kvinnor och en man.⁶⁰

Andra typer av kommittéer inkluderade bland annat kommittéer som valdes fram för att representera logen på andra möten. Exempel på detta är den kommitté som tillsattes i januari 1933 för att företräda logen på byggnadsföreningens årsmöte. I denna tillsattes bara män.⁶¹ I slutet av januari tillsattes även en kommitté för att närvara på ungdomslogens möte. Till denna valdes tre kvinnor och en man.⁶² Till ett annat årsmöte i mars samma år kom kommittén dock att bestå av en man och en kvinna.⁶³ I den förberedande kommittén för distriktsmötet år 1943 tillsattes likaså både en man och en kvinna.⁶⁴

Det är svårt att identifiera ett riktigt tydligt mönster i hur platser i olika kommittéer fördelades mellan män och kvinnor. Vad gäller programkommittéer varierade antalet män och kvinnor från gång till gång, dock gavs platserna oftare till män än kvinnor. Detta såg annorlunda ut när det gällde fest- och kaffekommittéer. Då var det istället främst kvinnor som satt i kommittéerna. I de kommittéer som skulle representera logen på andra möten tycks tillsättningen varit rätt blandad, då både män och kvinnor valdes i relativt jämn utsträckning.

3.3.3. Ombud

Logen valde även fram ombud från logen för att delta i andra delar av Nykterhets- eller, vissa gånger, mer specifikt IOGT-rörelsens sammankomster. Ibland valdes enbart ombud, andra gånger valdes både ombud och ersättare.

Till ombud till Västerås nykterhetsvänners centralförsamling år 1933, valdes två män. Dessutom valdes två män till ersättare.⁶⁵ Senare under året valdes två män och en kvinna – och

⁵⁸ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 10/11 1953, §5.

⁵⁹ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 1/12 1953, §5.

⁶⁰ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 22/1 1963, §8.

⁶¹ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 14/1 1933.

⁶² Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 28/1 1933, §8.

⁶³ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 11/3 1933, §12.

⁶⁴ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 23/3 1943, §7.

⁶⁵ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 28/1 1933, §7.

dessutom ytterligare en person vars namn ej gått att tyda – till ordinarie ombud och som ersättare valdes tre män och en kvinna.⁶⁶

År 1943 valdes en man till ombud till Västerås godtemplares understödsfond.⁶⁷ Till kretslogen valdes samma år sex män och två kvinnor till ombud, och som ersättare valdes fem män och tre kvinnor.⁶⁸ Ombud till Västerås nykterhetsvänners centralförsamling blev samma år två män plus två män som ersättare.⁶⁹ Till ett möte i början av december valdes tre män och två kvinnor till ombud.⁷⁰ Under detta år redovisades även ombudskandidater inför nästa val. Av de nio kandidaterna var åtta stycken män. Den nionde gick ej att ta reda på om det var en man eller kvinna. De två valkontrollanterna var också män.⁷¹

År 1953 valdes en man som ombud i godtemplarrådet.⁷² Till ombud till Västerås nykterhetsförbund valdes tre män till ordinarie ombud samt tre män till ersättare.⁷³ Till distriktsombud samma år valdes tre män samt två män och en kvinna som ersättare. Till kretsombud utsågs fem män och två kvinnor. Ersättare blev likaså fem män och två kvinnor.⁷⁴ Till ombud för studieförbundet valdes två män.⁷⁵ På hösten 1953 hölls även en kvinnokonferens till vilken ombud utseddes. Till denna utsågs, rätt självklart, enbart kvinnor.⁷⁶

År 1963 utsågs vissa tjänstemän till ombud i Godtemplarrådet. Dessa var alla män. Till ombud för Nykterhetsförbundet utsågs en man och två kvinnor. Till distriktsombud utsågs två män, med en man och en kvinna som ersättare.⁷⁷

Även om kvinnor valts till ombud i många av dessa fall, verkar det som att män valdes till ombud i mycket större utsträckning. Vad gäller de ombudsuppdrag till vilka både män och kvinnor valdes, var alltid fler män än kvinnor involverade. Många gånger utsågs enbart män till

⁶⁶ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 25/2 1933, §9.

⁶⁷ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 23/2 1943, §6.

⁶⁸ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 9/3 1943, §3.

⁶⁹ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 9/3 1943, §4.

⁷⁰ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 27/11 1943, §9.

⁷¹ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 27/4 1943, §10.

⁷² Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 20/1 1953, §10.

⁷³ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 20/1 1953, §23.

⁷⁴ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 10/2 1953, §8.

⁷⁵ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 11/8 1953, §5.

⁷⁶ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 29/9 1953, §5.

⁷⁷ Logen 66 Västerås, Mötesprotokoll, 22/1 1963, §7.

ombud men detsamma gällde aldrig kvinnor. Det enda undantaget var den kvinnokonferens, till vilken enbart kvinnor valdes till ombud.

4. Diskussion

Medlemsfördelningen mellan män och kvinnor fluktuerade i och med de upp- och nedgångar logen hade vad gäller totalt medlemsantal. I början av min undersökningsperiod, 1933, var fördelningen väldigt jämn, då både det manliga och kvinnliga antalet medlemmar låg kring 80 personer. Under två kvartal var kvinnor någon enstaka person fler, men detta var även de enda gångerna under hela undersökningsperioden som logen hade fler kvinnliga än manliga medlemmar. År 1943 fick logen en stor medlemsökning och det var då framförallt männen i logen som blev fler. Under detta år var drygt 120 av medlemmarna män medan kring 100 respektive 110, i början respektive slutet av året, var kvinnor. Efter detta tappade logen medlemmar, vilket gjorde att både männen och kvinnorna i logen blev färre. 1953 hade logen tappat ungefär lika många män som kvinnor, och skillnaden mellan dem i antal låg kvar på omkring 10 personer. Medlemsantalet fortsatte att sjunka efter detta, och 1963 gick logen från 181 medlemmar i början av året till 173 i slutet av året. Tyvärr finns inte information om medlemsfördelning för detta år och hur många av logens medlemmar som år 1963 var män respektive kvinnor går därför inte att avgöra.

Även fast logen uppvisade en relativt jämn fördelning mellan antalet män och kvinnor visade den ändå på en trend, nämligen den att det, i det stora hela, i princip alltid var fler manliga medlemmar än kvinnliga. Detta behöver inte betyda en medveten manlig strategi för att hålla kvinnorna utanför logen, som Östberg menar var vanligt förekommande i tidigare manliga domäner. IOGT-rörelsen, som välkomnade alla människor, hade nog för den delen aldrig heller försökt stänga ute kvinnor. Däremot målar Östberg samtidigt upp en bild av kvinnan som väldigt aktiv för att komma in på den offentliga arenan, och det kan väl relateras till mitt resultat som ändå visar att en stor del av medlemmarna var kvinnor, även om de sällan var lika många som männen.

Fördelningen av tjänstemannaposter visar på ett tydligt samband mellan kön och uppdrag. För det första tilldelades kvinnor många färre platser än män. För det andra tilldelades män och kvinnor för det mesta olika typer av tjänstemannaposter.

Medan männen varje år tilldelades omkring 25 tjänstemannaposter, gavs som mest 14 stycken till kvinnorna. Detta var år 1933. Efter detta år blev kvinnorna valda till färre och färre poster varje år. 1963 satt de bara på fyra av posterna. Detta är intressant då det skulle vara troligare att

kvinnorna tilldelades fler uppdrag allt eftersom åren gick, inte färre. Dock måste även tilläggas att det saknas information om många av tillsättningarna av tjänstemän. 1933 saknas information om fyra uppdrag medan det år 1963 saknades information om 17 stycken. Allt eftersom kvinnliga tjänstemän blev färre blev de okända tillsättningarna fler. Detta sammanslaget med det faktum att män fortsatte att tillsättas på ungefär lika många poster under hela perioden kan vara ett tecken på att en del av de uppdrag som det inte finns information om gavs till kvinnor.

Kvinnorna i logen var mer begränsade till vissa typer av tjänstemannaposter än vad männen var. Dessutom går det att hävda ett samband mellan uppgifterna som uppdragen innebar och det genuskontrakt som Hirdman talar om. Kvinnor skulle veta sin plats, och denna var definitivt inte som ledare. Bara en kvinna under hela perioden satt på posten som Loge Templar, och detsamma gällde för Vice Loge Templar. I övrigt tilldelades den ledande rollen till män, vilket är i enlighet med hur det såg ut i andra organisationer och i samhället i stort under denna tid. Även posten som Loge Sekreterare gavs enbart till män, förutom ett enda kvartal då en kvinna innehöll platsen.

Ett tjänstemannauppdrag som enbart tilldelades män under perioden var Loge Skattmästare. Män hade alltså kontroll över en stor del av logens ekonomiska del. Kvinnor hade dock ett annat ekonomiskt uppdrag, nämligen det som Loge Uppbördsman. I realiteten satt kvinnor inte på denna post fler gånger än män. Däremot är det okänt vem platsen tilldelades under fyra kvartal. Intressant nog var det enbart kvinnor som satt på denna post år 1933. Detta kom inte att upprepas. 1943 innehölls platsen endast av män, 1953 av både män och kvinnor och 1963 bara av män – i den utsträckning det är känt vem som satt på posten. Dessutom är det värt att notera att Loge Uppbördsmannen skulle rapportera till Loge Skattmästaren, som tycks – rent hierarkiskt – ha varit ett högre ämbete. På så vis var kvinnor, även om de också hade ett ekonomiskt ansvar i logen, ändå underordnade män i detta avseende.

Loge Marskalk var det tjänstemannauppdrag som oftast tilldelades kvinnor. 13 gånger av 16 satt en kvinna på denna post. Ansvaret som låg på denna roll hade att göra med att hålla logerummet snyggt inför möten, se efter tillhörigheter och agera värd. Med tanke på arbetsuppgifterna är det inte långsökta att koppla detta till genuskontraktet, inom vilket det hörde till kvinnans uppdrag att se efter hemmet.

Övriga uppdrag råder det större osäkerhet kring på grund av att det saknas uppgifter för många kvartal. Utifrån de uppgifter som finns, dock, tilldelades uppdragen som Loge Rådgivare, Biträdande Loge Sekreterare samt även Inre och Yttre Loge Vakt oftast till män. Posten som Biträdande Loge Marskalk gavs oftare till kvinnor.

Det faktum att de kvinnliga tjänstemännen var många färre än de manliga likväl som den koppling som går att göra mellan kvinnornas uppdrag och uppfattningar om kvinnliga sysslor, visar på det som Stanfors lyfter fram i sin forskning: Kvinnor motverkades av normer om manligt och kvinnligt och det manliga har alltid stått högre i kurs. I likhet med detta menar även Östberg att kvinnan alltid har blivit underordnad mannen när de både verkat inom samma organisation, och detta är tydligt med tanke på vilka uppdrag kvinnorna *inte* fick.

De andra typer av uppdrag som jag har valt att undersöka – uppdrag som revisor, uppdrag i kommittéer och uppdrag som ombud – har vissa gånger varit tvetydiga men visar också på liknande resultat som tjänstemannafördelningen.

Uppdragen som revisor och ersättande revisor tilldelades främst män. Under de fyra undersökningsåren tillsattes totalt 21 revisorer och ingen av dessa var kvinna. Av de 13 ersättande revisorerna var bara två av dem kvinnor. Sammanslaget med tjänstemannauppdragen Loge Skattmästare och Loge Uppbördsman, som också hade hand om ekonomin, blir resultatet att det främst var män som tillförtroddes ekonomiskt ansvar i logen.

Vad gäller vilka som ingick i kommittéer av olika slag kunde sammansättningen ofta vara rätt blandad. På grund av detta och att kommittéerna dessutom tillsattes ganska oregelbundet går det inte att se någon förändring över tid. Några skillnader observeras dock mellan vilken typ av kommitté som män respektive kvinnor vanligtvis verkade i.

I programkommittéer var både män och kvinnor vanliga, dock tillsattes män i dessa kommittéer oftare än kvinnor. Programkommittéerna verkar inte innehålla arbetsuppgifter som direkt kan relateras till genus. Fest- och kaffekommittéer, å andra sidan, kan säkerligen relateras till genus. I dessa tillsattes nämligen flest kvinnor, vilket överensstämmer med bilden av kvinnan som husmor. Slutligen tillsattes även kommittéer som skulle representera logen på andra möten. Vad gäller dessa tillsattes både män och kvinnor och exemplen är för få för att med säkerhet kunna peka på något samband mellan kön och tillsättning. En av dessa kommittéer, dock, tillsattes för

att delta vid ungdomslogens möte. Till denna valdes tre kvinnor och en man. Detta är bara ett exempel och för långa slutsatser bör inte dras utifrån detta. Det skulle dock ligga i linje med bilden av kvinnan som moder att närvara där ungdomar är involverade.

Även ombud tillsattes oregelbundet och antalet ombud som utsågs varje år kunde variera, vilket gör att det är svårt att rättvist jämföra åren med varandra. Rent allmänt är det dock möjligt att se att fastän både män och kvinnor tillsattes som ombud, tillsattes fler män än kvinnor. När män och kvinnor valdes till ombud för samma uppdrag bestod majoriteten alltid – förutom en gång – av män. Till skillnad från kvinnor förekom det även att alla ombud som skulle delta vid ett visst möte eller konferens var män, dock hände det bara en gång att enbart kvinnor valdes som utbud – och detta var till en kvinnokonferens.

I stort uppvisar min undersökning ett liknande resultat som Olssons. De kvinnliga medlemmarna tog inte lika stor plats som männen. De tilldelades färre uppdrag och de uppdrag som de tilldelades var ofta något underställda mannens uppdrag eller helt enkelt relaterade till tidens syn på kvinnan och vad hennes plats i samhället var. Dock skulle jag inte hävda, som Olsson gör, att kvinnan inte tog knappt någon plats alls. Kvinnor var involverade i många delar av logens arbete och hade helt klart ett viktigt ansvar. Dock verkar de aldrig riktigt ha givits samma chans som män gavs.

5. Sammanfattning

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka könsbundna mönster i IOGT-logen 66 Västerås mellan 1933 och 1963 genom att jämföra män och kvinnors uppdrag och funktion. Utifrån detta syfte har jag ställt tre frågor: 1) Hur såg medlemsfördelningen mellan män och kvinnor ut under perioden? 2) Hur fördelades tjänstemannauppgifterna mellan män och kvinnor? Fick de olika typer av befattningar? 3) Vilka andra typer av uppdrag tilldelades männen respektive kvinnorna i logen? Dessa frågor har jag sedan besvarat utifrån det källmaterial jag haft till förfogande. Detta har inkluderat mötesprotokoll, vilka jag använt för att besvara min andra och tredje fråga, och kvartalsrapporter, vilka jag använt för att besvara min första fråga.

Medlemsfördelningen mellan män och kvinnor varierade något under perioden. 1933 var den obefintlig. Resterande år hade logen fler män än kvinnor, som minst några enstaka fler och som mest omkring 25 fler. Kvinnorna var under två kvartal år 1933 någon enstaka person fler än männen, men efter detta var de alltid färre.

Män tilldelades fler tjänstemannauppgifter än kvinnor, som också var mer begränsade till vissa typer av uppdrag. Dessutom satt män på högre poster, bland annat som Loge Templar. Kvinnor gavs andra uppdrag, vanligtvis Loge Uppbördsman, Loge Marskalk och Biträdande Loge Marskalk. Som Loge Uppbördsman hade de ett ekonomiskt ansvar men stod ändå underordnade Loge Skattmästare som under denna period alltid var man. Dessutom tenderade uppgifterna som Loge Marskalk att kunna knytas genuskontraktet utifrån uppfattningen om kvinnans roll.

Andra uppdrag i logen inkluderade revisorer, kommittéer och ombud. Ordinarie revisorerna var uteslutande män och bara två av ersättarna var kvinnor. Kommittéerna hade en blandad tillsättning, men medan män oftare tillsattes i programkommittéer var kvinnor vanligare i fest- och kaffekommittéer. Vad gäller kommittéer med uppgift att representera logen på andra möten var sammansättningen ofta blandad. Tillsättningen av ombud var också rätt varierad, dock tillsattes fler män än kvinnor.

Sammantaget har undersökningen visat på könsbundna mönster i tillsättningen av tjänstemän likväl som utseendet av revisorer, kommittéer och ombud. Inte bara tillsattes fler män än kvinnor; de fick också olika typer av uppdrag. Det var mestadels män som fick högre poster. Kvinnornas uppdrag, om än visserligen viktiga, underordnades männens uppdrag och anknöt

till kvinnliga ideal i enlighet med Hirdmans begrepp om genuskontraktet. Detta resultat överensstämmer med tidigare forskning av bland annat Östberg, som menar att kvinnor underordnades män i de organisationer där de båda verkade. Även Stanfors, som hävdar att kvinnor motarbetades av normer om manligt och kvinnligt, går i linje med mina egna upptäckter. Slutligen har även Olsson, som gjort en liknande undersökning som jag har gjort, fått ett liknande resultat: kvinnor tog inte lika stor plats i logen som män gjorde.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Arkiv Västmanland

Logen 66 Västerås

Mötesprotokoll år 1933, A1:18.

Mötesprotokoll år 1943, A1:21.

Mötesprotokoll år 1953, A1:24.

Mötesprotokoll år 1963, A1:27.

Litteratur

Almgren, N., *Kvinnorörelsen och efterkrigsplaneringen: Statsfeminism i svensk arbetsmarknadspolitik under och kort efter andra världskriget*, Umeå: Umeå universitet, 2006 [elektronisk resurs]. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:144456/FULLTEXT01.pdf>

Edquist, S., *Godtemplarrörelsen och den nationella identiteten 1879–1918*, Uppsala: Uppsala universitet, 2001.

Florin, C., ”Kapitel 9: Kvinnliga tjänstemän i manliga institutioner” i Yvonne Hirdmans *Kvinnohistoria: Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*, Stockholm: Utbildningsradion, 1996.

Hirdman, Y., ”Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3 (1988): 49–63. <http://ub016045.ub.gu.se/ojs/index.php/tgv/article/viewFile/1490/1303>

Hirdman, Y., ”Kapitel 10: Kvinnor, makt och demokrati” i Yvonne Hirdmans *Kvinnohistoria: Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*, Stockholm: Utbildningsradion, 1996.

Hirdman, Y., *Sveriges historia 1920–1965*, Stockholm: Norstedts, 2012.

Johansson, H., *Den svenska godtemplarrörelsen och samhället*, Stockholm: Oskar Eklunds Bokförlag, 1947.

Lund, T., *Nykterhet och Kollektiv identitet: Kollektiv identitet inom Nykterhetsorganisationen Verdandi (NOV) i bruksorten Hällefors. (1927–1942)*, Karlstad: Karlstads universitet, 2017 [elektronisk resurs]. <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1071525/FULLTEXT01.pdf>

Lundkvist, S., *Folkrörelserna i det svenska samhället 1850–1920*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1977.

Olsson, J., *I nykterhetens tjänst: En fallstudie av IOGT-logen 36 Heimdals första verksamhetsår i Jönköping*, Jönköping: Jönköpings universitet, 2015 [elektronisk resurs]. <http://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:903599/FULLTEXT01.pdf>

Rydström, J. och Tjäder, D., *Kvinnor, män och alla andra: En svensk genushistoria*, Lund: Studentlitteratur AB, 2009.

Sköld, V., *Handbok för Godtemplare*, Stockholm: Oskar Eklunds Boktryckeri, 1887 [elektronisk resurs]. <http://weburn.kb.se/eod/3270/NLS14A023270.pdf>

Stanfors, M., *Mellan arbete och familj: Ett dilemma för kvinnor i 1900-talets Sverige*, Stockholm: SNS Förlag, 2007.

Stråth, B., *Sveriges historia 1830–1920*, Stockholm: Norstedts, 2012.

Östberg, K., *Efter rösträtten: Kvinnors utrymme efter det demokratiska genombrottet*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB, 1997.

Internet

IOGT-NTO:s historia, *iogt.se*. <http://iogt.se/om-iogt-nto/iogt-ntos-historia/> (Hämtad: 2017-12-26)